

Tipologinė XVI-XVIIa. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės lotyniškų knygų charakteristika

Daiva NARBUTIENĖ

Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, Žygimantų g. 1/B, 2632 Vilnius

Tipologinę XVI-XVII a. lotyniškų leidinių struktūrą lėmė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) visuomenės poreikiai ir kultūrinio gyvenimo raida. Juk, pasak rusų kultūros istoriko ir knygotyrimo A. Mylnikovo, „knygos visada atspindi atitinkamą visuomenės raidos etapą“¹. Europoje tuo metu plačiai paplitusios humanizmo idėjos darė didžiulį poveikį spausdinti knygai. Didesnę jos aruodų dalį sudarė pasaulietinė literatūra, gerokai nusverdama religijai skirtų leidinių kiekį. Vis dėlto griežtos ribos - tarsi kokios aruodo pertvaros - tarp vienos ir kitos nubrėžti turbūt negalima. Taip yra dėl andainykštės knygos sinkretiškumo. Pavyzdžiui, nieku būdu negalima ignoruoti reiškimo, kai religinei praktikai skirtos knygos (Šventasis Raštas, katekizmai ir kt.) buvo naudojamos liaudies švietimui. Tai reiškia, jog mėginimas atskirti pasaulietinę literatūrą nuo religinės gali būti laikomas teisingu tik iš dalies. Ir vis dėlto bandymas apibrėžti vienos ir kitos „aruodo“ dalies ribas nėra toks jau neprasmingas. Jis liudija labai svarbių institucinės kultūros pokyčių kryptis ir mastus.

Straipsnyje pateikiama tipologinė charakteristika, paremta 1998 m. paskelbtu XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašu² bei šio straipsnio autorės kartu su S. Narbutu parengto XV-XVI a. Lietuvos lotyniškų knygų indekso rankraščiniu variantu.

XVI-XVII a. LDK lotyniškų knygų repertuarą sudarytų per pusantro tūkstančio (apie 360 - XVI a. ir 1190 - XVII a.) leidinių, išspausdintų Kunigaikštystėje ir už jos ribų³. Knyga čia traktuojama plačiąja prasme: ji suvokiama kaip spausdinta semantinės informacijos laikmena; jos sinonimai - leidinys, spaudinys. Taigi šio darbo akiratyje atsiduria ne tik subrošiuoti spaudiniai, bet ir smulkieji bei kartografijos leidiniai. Statistinės apskaitos vienetu laikomas atskiras knygos ar jos dalies (tomo) leidimas, taip pat leidybinis konvoliutas (kuomet skirtingi veikalai turi bendrą antraštinį lapą).

Per du šimtmečius visuomeninė spaudinių paskirtis pastebimai kito: pasaulietinės literatūros dalis nuo 67% XVI a. išaugo iki 71% XVII a. Tai atitinka bendrą pasaulietinės literatūros augimo tendenciją ne tik LDK knygos istorijoje, bet ir apskritai viso pasaulio spaudos

raidoje. Negana to, leidinių suskirstymas grupėmis pagal jų paskirtį ir informacijos pateikimo pobūdį atskleidžia spausdintos produkcijos socialinės sanklodos raidą - tam tikros literatūros santykio repertuare kaitą.

Tipologinė lotyniškų knygų struktūra

Knygų paskirtis	XVI a. %	XVII a. %	XVI-XVII a. %
Pasaulietinė literatūra	67	71	69
Grožinė	35	48	41,5
Mokslinė	15	8	11,5
Mokomoji	3	9	6
Oficialioji	6	1	3,5
Visuomeninė-politinė	8	4	6
Informacinė	-	1	0,5
Religinė literatūra	33	29	31
Oficialioji	2	3	2,5
Praktinė	2	12	6
Teorinė	29	14	21,5

Pasaulietinė literatūra. Šios paskirties leidinių grupėje tiek XVI, tiek ir XVII a. vyravo **grožinė literatūra**. XVII a. ji išaugo nuo 35% (XVI a.) iki 48% visos repertuaro apimties. Be to, reikia pasakyti, kad apskritai didžiosios XVI-XVII a. leidinių dalies ypatybė yra ta, jog jie turi epigrafus - lakoniškus veikalo *motto*: herbinius eilėraščius, eiliuotas pratarmes į skaitytoją arba autoriui skirtus eilėraščius, chronostikus, eteostichus ir daugelį kitokių kūrinių, kurie su veikalo siužetu kartais turi mažai ką bendra. Taigi grožinės literatūros gijos daugiau ar mažiau paliečia kone kiekvieną senąjį spaudinį.

Grožinės literatūros kūrinių lotynų kalba apima platų literatūros rūšių (poezijos, prozos, dramos) ir žanrų spektrą. Daugiausia buvo spausdinami įvairūs eiliuoti tekstai. Grožinės lietuvių literatūros ištakos sietinos su epinės poemos atsiradimu (Mikalajaus Husoviano (apie 1475-apie 1540) poemos, išspausdintos 1523-1525 m. Krokovoje)⁴. Išskirtinio dėmesio nusipelnė kitų epinės poezijos autorių - Petro Roizijaus (apie 1505-1571), Pranciškaus Gradausko (apie XVI a. vid.-1595), Jono Radvano (XVI a. pr.-XVI a. pab. ar XVII a. pr.), Eliajus Pilgrimovijaus (1564-1605) - XVI a. II pusėje paskelbti

kūriniai. Poezijos leidiniuose pateikiami įvairiausių žanrų kūriniai: giesmės (*carmina*), elegijos, epitalamos, raudos (*threni*), odės, epitalamijai, epigramos, elogijai, poemos ir t.t. Eilėraščiai būdavo skelbiami vieno autoriaus knygose⁵ arba daugelio autorių rinkiniuose⁶. XVII a. Vilniaus universitetas išugdė lyrinės poezijos kūrėją Motiejų Kazimierą Sarbievijų (Maciej Kazimierz Sarbiewski; 1595-1640). 1628 m. Vilniuje išėjo šio poeto *Trys lyrikos knygos (Lyricorum libri tres)*.

Grožinės literatūros veikalams būdingas rūšių ir žanrų sinkretiškumas: viename leidinyje dažnai būdavo spausdinami poezijos ir prozos tekstai. Štai 1594 m. išspausdinta gedulinga Jacobo Eucholscijaus (Eucholscius) kalba mirus Vilniaus akademijos studentui Adauktui Kauneckiui (Adauctus Kownacki) buvo publikuota drauge su kitų studentų eilėmis⁷. Į skaitytoją proza ir eilėmis kartais prabildavo ir vieno autoriaus kūriniai. Vienas iš įdomesnių lotyniškosios literatūros rašytojų - Eliajus Pilgrimovijus (Helias Pilgrimovius), proza ir eilėmis kūręs savotiškus dialogus⁸. Tokio pobūdžio jo kūrinių pasirodė tuoj po Livonijos karo, 1583-1585 m., Krokovoje ir Vilniuje. 1585 m. Krokovoje buvo išspausdintas E. Pilgrimovijaus pasakojimų rinkinys *Viena knyga apie Dievo bažnyčios herojus*⁹. Jis laikytinas naujo žanro - novelės, apsakymo - pradininku mūsų literatūros istorijoje.

Tuo pat metu kristalizavosi ir kiti prozos žanrai. Su pirmosiomis prozos knygomis ypač paplinta proginės, panegirinės kalbos - retorinės prozos kūriniai. Stambiosios prozos literatūroje išskirtini keletas etapinių kūrinių. 1585 m. Vitenberge paskelbtas Pauliaus Oderborno (apie 1555-1604) *Didžiojo Maskvos kunigaikščio Ivano Vasiljevičiaus gyvenimas*¹⁰ galėtų būti laikomas pirmuoju Lietuvos biografiniu romanu¹¹. Knyga sulaukė didžiulio pasisekimo: ji lotynų kalba dar išėjo 1594 ir 1600 m. XVI ir XVII a. buvo ne kartą publikuotas šio kūrinio vertimas į vokiečių kalbą¹².

Viena mėgstamiausių XVI-XVII a. Lietuvos literatūrinės kūrybos formų - epistolografija. Etapiniu šio žanro leidiniu laikytinas 1587 m. Altdorfe pasirodęs dviejų dalių Salomono Risinskio (apie 1570-1625) laiškų rinkinys¹³. Knyga apima 71 laišką, rašytą 1585-1587 m. Pirmą jos dalį sudaro 23 kūrinių, o antrąją - 48. Laiškų adresatai - ir realūs žmonės, ir išgalvoti asmenys. Kūrinių temos - pačios įvairiausios: nuo filosofinių svarstymų apie žmogų ir jo veiklą iki filologinių komentarų kai kuriems Ovidijaus ir Klaudio kūriniams.

Kitas ryškus epistolinio žanro kūrinys - laiškų forma aprašyta Mikalojaus Kristupo Radvilos Našlaitėlio (1549-1616) *Kelionė į Jeruzalę*¹⁴. Pasakojimas apie kelionę patirtus įspūdžius suskirstytas į keturis laiškus, parašytus dienoraščio forma. Piligrimo įspūdžiai iš pradžių buvo aprašyti lenkiškai, tačiau pirmasis leidimas (Branevas, 1601) išėjo vis dėlto lotynų kalba - į pastarąją šį kūrinių

išvertė Varnijos kanauninkas Thomas Treteris. Netrukus knyga tapo Europos bestselleriu. 1614 m. tą patį lotynišką vertimą, tik šiek tiek papildytą ir patikslintą, išleido Planteno spaustuve Antverpene¹⁵. Iš viso XVII a. *Kelionė į Jeruzalę* lotynų, lenkų, vokiečių kalbomis buvo išleista 7 kartus¹⁶.

Aktyvus teatrinis Lietuvos mokyklų gyvenimas lėmė ir dramaturgijos radimąsi. Tačiau išties dramatos - tragedijos, komedijos - veikalų tekstų bent jau iki XVIII a. nebuvo spausdinama. Apie šešiasdešimt teatrui skirtų leidinių - tai nedidelės apimties reginio anonasai, paaiškinantys pagrindines vaidinimo siužetines linijas. Buvo išspausdintas ir vienas kitas literatūrinio vaidinimo fragmentas. Ir vienos, ir kitos rūšies šio žanro spaudiniai šiandien yra tapę svarbiais Lietuvos teatro pradžios liudininkais. Štai 1670 m. Vilniaus akademijos spaustuveje paskelbtas literatūrinių žaidimų, skirtų valdovo Mykolo Kaributo Višnioveckio vedyboms su kunigaikštyte Eleonora iš Habsburgų dinastijos, tekstas, suskirstytas į 12 sceninių vaizdėlių (*spectaculum*)¹⁷.

Grožinė literatūra - svarbūs kultūrinio gyvenimo reiškiniai, įvairiais pavidalais atsispindėję lotyniškuose XVI-XVII a. leidiniuose - vyraujanti mūsų aptariamojo repertuaro dalis.

Mokslinė literatūra. Ji sudaro apie 11,5% LDK lotyniškų knygų repertuaro. Lyginamasis mokslinės literatūros santykis per du šimtmečius pakito nuo 15% XVI a. iki 8% XVII a. Apie pusę mokslinių veikalų - disputų, disertacijų tezės, viešai gintos Vilniaus akademijoje ir užsienio universitetuose bei kolegijose: Niurnberge, Heidelberge, Krokovoje, Varšuvoje, Leidene ir kitur. Aktyviausi buvo filosofijos disciplinų studentai: jų ginamų disputų medžiaga išspausdinta 61 leidinyje. Kol Vilniaus universitete nebuvo teisės ir medicinos fakultetų, šių mokslų tezės buvo ginamos ir spausdinamos užsienyje. Pavyzdžiui, 1598 m. Romoje paskelbtos Kristupo Sokolinskio-Druckio *Juridinės išvados apie pastuntinius*¹⁸, o 1600 m. Heidelberge išspausdintos Severino Conradi Martenso *Medicinos tezės apie svaigulį*¹⁹. Mokslinių traktatų daugiausia paskelbta iš humanitarinių mokslų. Savotišku pamastymų humanitarinėmis temomis sąvadu laikytinas 1598 m. Rygoje paskelbtas Georgo Cieglerio (1551-1633) veikalas *Teologinis, etinis, istorinis pokalbis apie žmogiškųjų reikalų netikrumą*²⁰. A. Buchholtzo duomenimis, 1598 m. išėjo du šio veikalo leidimai, dar viena laida pakartota ir kitais, 1599-aisiais metais²¹. Moksliniai filosofijos, teisės, klasikinės filologijos, retorikos, istoriografijos traktatai, leisti LDK ir užsienio spaustuose, sudaro apie 27% visos mokslinės literatūros. Lietuvos mokslininkų pasiekimai atsispindi tikslųjų ir gamtos mokslų - fizikos, matematikos, karybos, medicinos - traktatuose: pastarieji sudaro apie 22% mokslinės literatūros.

Mokomoji literatūra. Mokomoji literatūra savo turiniu labai artima mokslinei: tiek viena, tiek antra orientuotos į mokslinį tam tikrų objektų pažinimą, tačiau skiriasi mokslinės informacijos pateikimo forma. Bendra mokslinės ir mokomosios literatūros apimtis abiem šimtmečiais sudarė apie 17-18%. XVI a. daugiau buvo išleista mokslinės literatūros, XVII a. - mokomosios. Mokymui skirtų priemonių XVI a. išleista apie 3%, XVII a. - 9%. Iš viso mokomoji literatūra sudaro apie 6% lotyniškų knygų repertuaro. Pagrindinė mokomosios literatūros leidinių rūšis - vadovėliai. Jų per du šimtmečius buvo parengta ir išspausdinta praktiškai visoms mokslinėms disciplinoms. Pats ankstyviausias LDK mokykloms skirtas vadovėlis - turbūt 1586 m. Loske, J. Kiškos spaustuvėje, išleista Aristotelio logikos santrauka *Aristotelio mokymo vadovas krikščionių mokiniams naudotis, iliustruotas teologijos pavyzdžiais (Instrumentum doctrinarum Aristotelicum in usum Christianorum scholarum exemplis theologicis illustratum)*. Šio neišlikusio vadovėlio autorius, J. D. Hoffmanno liudijimu, buvęs Fausto Paolo Sozzini (1539-1604), veikalą pasirašęs išgalvotu Prospero Gratiano vardu²². Tačiau naujaisi kultūros istorikų tyrinėjimai leidžia manyti, jog tai esąs kito radikaliosios reformacijos srovės - arijonizmo - atstovo J. Licinijaus Namisloviečio (apie 1550-prieš 1636) darbas²³. XVI a. pabaigoje LDK mokyklos turėjo savo valstybėje spausdintus lotynų kalbos (Vilnius, 1592), graikų kalbos (Ryga, 1594; Vilnius, 1600) vadovėlius. Humanitarinių mokslų „karalienės“ retorikos pirmasis spausdintas vadovėlis, parašytas LDK autoriaus Mikalojaus Kristupo Chaleckio (apie 1589-1653), pasirodė Paryžiuje 1605 m. Ši knyga buvo išspausdinta kartu su žymaus belgų mokslininko Simono Caulier retorikos vadovėliu, kurį spaudai irgi parengė M. K. Chaleckis²⁴. 1645 m. Vilniuje išleistas Žygimanto Liauksmo (1597-1670) retorikos studijoms skirtas vadovėlis. Muzikai mokytis skirtas Ž. Liauksmo vadovėlis Vilniaus akademijos spaustuvėje išleistas 1667 m. Tačiau galimas dalykas, jog K. Estreicherio minimas lietuvių J. Wonneggero darbas *Muzikos santrauka*, išspausdintas 1559 m. Bazelyje²⁵, taip pat buvo žinomas ir prieinamas Lietuvos studentijai. Pirmasis LDK teisės vadovėlis išspausdintas 1648 m. - Benedicto de Soxo (1586-1658) *Teisės raktai (Claves iuris)*. Pirmieji gamtos ir tikslųjų mokslų vadovėliai pasirodė XVII a.: 1614 m. Vilniuje - aritmetikos, 1639 m. taip pat Vilniuje - astronomijos, 1653 m. Kėdainiuose - medicinos²⁶.

Mokymo tikslams buvo leidžiami ir leksikografiniai darbai. 1620-1687 m. Vilniaus akademijos spaustuvėje išleisti trikalbiai Konstantino Sirvydo (1579-1631) ir Georgo Elgerio (1585-1672) žodynai, dvikalbis Grzegorz Knapksio (1564-1638) „leksikonas“; jie buvo adresuoti besimokančiam jaunimui (*in usum studiosae iuventutis; in gratiam studiosae iuventutis*). Šiandien juos vertiname

ne tik kaip svarbias priemones įvairių tautų studentams mokytis savų ir svetimų kalbų, bet ir kaip reikšmingus lietuvių, latvių, lenkų raštijos paminklus.

Oficialioji literatūra. Apie 3,5% viso repertuaro (XVI a. - 6%, XVII a. - 1%) sudaro oficialūs LDK valdžios dokumentų leidiniai: įsakymai (*edicta*), nutarimai (*decreta*), universalai (*litterae universales*); tarpvalstybinio lygio raštai: sutartys, tarptautinius santykius reglamentuojantys aktai. Didžiąją oficialiosios literatūros lotynų kalba dalį sudaro LDK valdovų Stepono Batoro (1533-1586), Vladislavo IV Vazos (1595-1648) pasirašyti įstatyminiai dokumentai. 1580 m. Kelne išspausdintas Stepono Batoro Syriuose. Polocke. Vroclave pasirašytų įsakų dėl karo su Maskva rinkinys: jame dar skelbiami P. Oderborno *Pasakojimas apie įvykius po Polocko susigrąžinimo iš Maskvos* bei greičiausiai Aleksandro Gvagninio (1534-1614) sudaryta didžiojo Maskvos kunigaikščio genealogija²⁷. 1644 m., tikriausiai Varšuvoje išspausdintas Vladislavo IV Vazos universalas, adresuotas Ėrgliuose susirinkusiems LDK evangelikams ir siūlantis tam tikras *modus vivendi* daugiatikybėje valstybėje sąlygas (kartu su juo išspausdintas ir LDK evangelikų atsakymas)²⁸. Dokumentas buvo įdomus ir užsienio skaitytojams, todėl kitais metais dar buvo perspausdintas Londone²⁹. Susirašinėjamas valstybiniu lygiu atsispindi 1602 m. Krokuvos leidinyje *Livonijos reikalai, tai yra Lenkijos Karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės luomų atsakymas į Karolio, Švedijos karaliaus, laišką*. Knygoje perspausdintas ir Švedijos karaliaus raštas bei kiti dokumentai, liudijantys įvairius ką tik prasidėjusio Respublikos karo su Švedija diplomatinis žingsnius³⁰.

Visuomeninė-politinė literatūra. Visuomeninio-politinio pobūdžio leidiniai sudaro apie 6% viso lotyniškų knygų repertuaro. XVI a. ši literatūra apėmė 8%, o XVII a. - 4%. Šio tipo knygos susijusios su LDK lotyniškosios spaudos pradžia. 1501-1519 m. Romoje, Bazelyje ir Vienoje išėjo kelios LDK diplomato, karaliaus sekretoriaus Erazmo Cioleko (apie 1460-1522) kalbos. Tai svarbūs politiniai dokumentai, liudijantys LDK valdovų pastangas parodyti Europai savos valstybės ypatybes, svorį bei svarbą ir tuo pagrindu integruoti šalį į bendrą Europos visuomeninį, politinį ir kultūrinį gyvenimą. Kalbos (*orationes*, rečiau - *sermones*) - viena iš labiausiai paplitusių spausdintos visuomeninės-politinės literatūros formų. Paskutiniaisiais XVI a. dešimtmečiais tokio pobūdžio leidiniai buvo pradėti spausdinti Nikolajaus Mollino (apie 1550-1625) spaustuvėje Rygoje³¹, Jono Karcano (m. 1611?) spaudos įmonėje Vilniuje³². 1600 m. Ulriko ir Salomono Sultzerų spaustuvėje paskelbtas 11-os puslapių Andriaus Volano (apie 1530-1610) kreipimasis į Radvilas ir Chodkevičius³³. Šiuo kūriniu autorius siekė sutaukinti savo globėjus, kurie buvo susivaidiję dėl Sofijos Olelkaitės, paskutinės savo giminės vardo, turtų ir valdų paveldėtojos (ją globojo Chodkevičiai, o Kristupo Radvilos Perkūno sūnus Jonušas ją ketino

vesti)³⁴. Vilniuje ir Rygoje ėjusios politinės A. Volano kalbos, kuriose vertinama vidaus ir užsienio politika, - svarbus to meto visuomeninio-politinio gyvenimo liudininkas.

Šio žanro tekstai, vertinę politikų veiklą, buvo spausdinami ir XVII a. Vienas iš tokių leidinių - kitos kartos Jonušui Radvilai skirta *Apologia*, kurią, šiam 1656 m. mirus, parašė Samuelis Przytkowski (1592-1670), o išspausdino Vilniaus akademijos spaustuvė. Taip pat Vilniuje paskelbta Korinto arkivyskupo, apaštališkojo pasiuntinio Francesco Martellio bendrame Lenkijos Karalystės ir LDK seime 1679 m. sausio 15 d. pasakyta kalba³⁵ - tarptautinius santykius atspindintis dokumentas.

Visuomeninė-politinė literatūra būdavo spausdinama ir manifestinio pobūdžio leidiniuose. Palyginti su kalbomis, tokių spaudinių mums žinomi vienetai. Manifestinio pobūdžio leidiniai būdavo itin aktualūs politinių suiručiu metų. Tačiau jei jų LDK ir buvo spausdinama daugiau, kaip smulkūs leidiniai jie galėjo greičiau ir pasimesti. Todėl vienas kitas šiandien mūsų užfiksuotas tokio pobūdžio spaudinys signalizuotų apie jų buvimo faktą, o jo mastą galima tik spėti. Vienas iš tokių manifestų - 1669 m. (leidimo vieta nenurodyta) išleistas *Viešas visos Bažnyčios Lenkijos Karalystėje ir LDK parodymas ir protestas, išreikštas prieš aukščiausius kariuomenės vadus, legionierius, pulkininkus ir t. t. bei visus karius, kurie savo plėšimais išniekina, išgrobsto ir iššvaisto bažnyčios turtus*³⁶.

M. Pelkos-Polinskiego duomenimis, 1596 m. buvo išspausdinta knyga, pavadinta *Keletas 1595 m. įsimintimų įvykių, prie kurių pridėti du laišakai Zigmantui III: vienas - popiežiaus Klemenso VIII, kitas - totorių chano Chadžio Girėjaus*³⁷.

Tiek XVI, tiek XVII šimtmečiais visuomeninė-politinė literatūra buvo skelbiama laiškuose (*epistola, litterae, copia litterarum*). Vienas iš ankstyviausių tokių politinio pobūdžio laiškų - J. Pisono (Jacobus Piso) 1514 m. Vilniuje parašytas laiškas apie lenkų ir lietuvių karą su maskvėnais. 1585 m. J. Karcanas išspausdino Michaelo Lauretano (Lauretanus) laišką apie japonų pasiuntinių atvykimą pas popiežių Grigalių XIII. Apskritai politinės laiškų forma išdėstytos aktualijos buvo paskelbtos daugiau nei 10 XVII a. leidinių, pasirodžiusių Vilniuje, Rygoje, Frankfurte prie Maino. Kai kurių tokių laiškų leidimo vieta nenurodyta (nustatyti taip pat nepavyko). Taip atsitiko su populiariais Jonušo II Radvilos (1612-1655) atsakymo į Varšuvos sinodo laišką 1644 m. leidimais. Mat šis atsakymas tris kartus buvo publikuotas nenurodant leidimo vietos, o 1645 m. dar pakartotai išleistas Londone³⁸.

Visuomeninės-politinės aktualijos taip pat spausdintos didesnės apimties publicistiniuose veikaluose. Vienas iš tokių leidinių - 1586 m. J. Karcano spaustuvėje išleista 918 p. apimties Antonijaus Possevino (1533-1611) knyga

Maskvija (Moscovia). Joje autorius apibūdino šios valstybės geopolitinę padėtį, aptarė ką tik pasibaigusio Livonijos karo rezultatus, pateikė taikos derybų Jam-Zapolskyje dokumentus. Knyga buvo Europoje populiari: 1587 m. ją išspausdino Plantenų spaustuvė Antverpene; tais pačiais metais šios knygos laida išėjo ir Kelne. Ji buvo išversta į italų kalbą ir 1592 m. išspausdinta Feraroje (Ferrara).

Publicistinių kūrinių stiliui būdingas racionalus sąvokinis ir meninis vaizdinis dėstymas. Todėl ir lotyniškų knygų sąrašė ne visuomet aiški takoskyra tarp grožinės literatūros ir aktualių politinius įvykius vertinančių kūrinių. Tai pasakytina apie 1550 m. Venclovo Mikalojaičio (Mykolas Lietuvis; apie 1490 - apie 1560) sukurtą veikalą *Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius (De moribus Tartarorum, Lituorum et Moschorum)*. Dėl pasakojimo stiliaus - retorinės antitezės principo, perimto iš antikinės literatūros, - kūrinyje galėtų būti priskiriamas grožinei literatūrai. Tačiau pats veikalas turinys - kritiškas valstybės socialinės padėties įvertinimas ir sektinų pavyzdžių (ne tik Vytauto laikų idealizavimas, bet ir moralinės totorių bei maskvėnų nuostatos) pristatymas - liudija apie pilietines autoriaus pozicijas, pateikiančias ir vertinančias visuomenines, politines to meto aktualijas. Literatūros istoriko Marcelino Ročkos pastebėjimu, Mykolas Lietuvis pasirinkęs publicistikos žanrą, „nes tai artimiausiai su tikrove susijusi ir aktyviausia literatūra“³⁹. Traktato fragmentai kartu su Jono Lasickio (1534-1602) veikalu *Apie žemaičių dievus* buvo išspausdinti Bazelyje tik 1615⁴⁰. Antrasis leidybinio konvoliuto aligatas - J. Lasickio veikalas - taip pat XVI a. kūrinyje. Pastarasis tekstas buvo parašytas apie 1580 m.⁴¹. Kitas 1578 m. Frankfurte išspausdintas J. Lasickio publicistinis veikalas - *Gdanskiečių netektis 1577 m. balandžio 17 d.* Jame aptariamos Stepono Batoro karo prieš Gdanską priežastys. Leidinyje kartu publikuojama ir politinė Joachimo Bielskio (m. 1599) satyra⁴².

Aptartoji literatūra įrodo lotyniškosios spaudos gyvybingumą ir svarbą to meto visuomeniniame ir politiniame LDK gyvenime.

Informacinė literatūra. Apie 0,5% lotyniškų knygų repertuaro sudaro informacinio pobūdžio leidiniai. Mokslinės ir praktinės veiklos glaustos žinios lotynų kalba LDK, regis, nebuvo labai aktualios. Mat lotyniškų enciklopedinio pobūdžio veikalų ir žinių buvo galima atsivežti ir iš kitur. Vis dėlto šių leidinių poreikį liudija lenkų kalba LDK spaustuvėse XVII a. pradžioje pasirodžiusios enciklopedijos⁴³. Tuo tarpu lotyniškose informacinio pobūdžio knygose buvo aptariamos tam tikros krašto aktualijos. Kas jas sudarė? Pirmiausia - svarbūs meteorologijos reiškiniai. Štai 1635 m. įvyksiantys Mėnulio užtemimai buvo aptarti Vilniuje išėjusioje 8 puslapių knygelėje⁴⁴. 1643 m. pasirodžiusioje Jono Počapovskio (Poczapowsky) *Visuotinėje*

meteorologijoje⁴⁵ buvo aiškinami atmosferos reiškiniai, aptariamai žvaigždynai, kometos. Pauliaus Slavėno pastebėjimu, ši knyga buvo netgi „ištisa, gana glausta kosmografija“⁴⁶. XVII a. pabaigoje išspausdintas Saulės patekėjimo ir nusileidimo „tvarkaraštis“, pritaikytas Lietuvai, Žemaitijai ir Rusiai⁴⁷. Prie informacinės literatūros leidinių iš dalies priskirtinas ir 1637 m. Vilniaus akademijos spaustuvėje išleistas *Romos kalendorius (Calendarium Romanum)*⁴⁸.

Religinė literatūra. Su religine knyga sietina spaudos pradžia ne tik J. Gutenbergo tėvynėje - Vokietijoje, bet ir LDK: 1499 m. Gdanske išspausdinta Vilniaus kanauninko Martyno iš Radomo *Agenda* liudija, kokį svarbų impulsą lotyniškosios LDK knygos radimuisi suteikė Katalikų Bažnyčia ir apskritai religija. Dar 1500 m. apie 45% Europoje leidžiamų knygų buvo skirtos religijai. Tuo tarpu XVI ir ypač XVII a. religinės literatūros bendroje pasaulio knygų produkcijoje sumažėjo iki 25-30%⁴⁹. Bendrai visos spausdintos literatūros pasiskirstymo tendencijai pasidavė ir LDK lotyniškoji spauda. Iš viso, mūsų duomenimis, XVI-XVII a. buvo išleista 462 religinių knygų. Tai sudarytų apie 31% viso aptariamo repertuaro. Nors lotynų kalba buvo laikoma oficialia Katalikų Bažnyčios raštų kalba, lotyniški leidiniai buvo spausdinami ir kitų konfesijų - protestantų ir unitų - reikalams. Lyginamoji religinės literatūros dalis nuo 33% XVI a. sumažėjo iki 29% XVII a. Tai atitinka bendrą įvairiomis kalbomis spausdintos literatūros raidos tendenciją⁵⁰.

Apie 2,5% (XVI a. - 2%, XVII a. - 3%) viso lotyniškų knygų repertuaro sudaro oficialioji religinė literatūra. Tai - Bažnyčios teisiniai aktai, regulos, pastoraciniai laišakai.

Praktinės religinės literatūros - apeigynų, giesmyčių, maldynų, katekizmų - apimtis nuo 2% XVI a. išaugo iki 12% XVII a. Ši literatūra sudaro apie 6% viso XVI-XVII a. lotyniškų knygų repertuaro.

Didžiausią religinės literatūros dalį - 21,5% - sudaro teorinė religinė literatūra. Šios spausdintos produkcijos santykinė apimtis XVI a. sudarė 29%, o XVII a. - 14%. Teorinei religinei literatūrai priskirtini teologijos veikalai, poleminių pobūdžio leidiniai, Bažnyčios istorijos, hagiografijos darbai, pamokslai. Šiai religinės literatūros daliai būdinga didelė literatūrinių žanrų bei spaudos tipų įvairovė. Štai 1556 m. Karaliaučiuje, J. Daubmanno spaustuvėje, išleisti du poleminių pobūdžio laišakai: viešas

reformacijos veikėjo Mikalojaus Radvilos Juodojo (1515-1565) ir popiežiaus nuncijaus pas Lenkijos ir LDK valdovą Žygimantą Augustą Luigi Lippomano (Aloyzius Lippomanus; 1500-1559) susirašinėjimas - puikus epistolografijos žanro pavyzdys. Teologijos studentai užsienyje ir Kunigaikštystėje skelbė disputų tezes⁵¹. Enciklopedijos tipo leidiniui artima Alberto Kojelavičiaus-Vijūko (1609-1677) Bažnyčios istorijos knyga *(vairnybės (Miscellanea rerum))*, 1650 m. išleista Vilniaus akademijos spaustuvėje. Šiame leidinyje glaustai, atskirais straipsneliais pateikiamos žinios apie LDK globėjus, iškiliosius valstybės ir Bažnyčios veikėjus.

Kaip ir daugumai pasaulietinės literatūros leidinių, religinei spaudai taip pat būdingas teminis ir tipologinis sinkretiškumas. Bene geriausiai jį parodo 1682 m. Vilniaus akademijos spaustuvėje išėjęs Fulgento Drijackio (Fulgenty Dryacki) apeigynas *Mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus šventčiausiojo gyvenimo, kančios ir brangiausiojo kraujo lobynas*, kuriame buvo išspausdintas dar ir metinis kalendorius⁵².

Apibendrinami turime pažymėti svarbesnius dalykus. Pirmia, tipologinė XVI-XVII a. lotyniškų knygų charakteristika atspindi bendrą pasaulinės knygų produkcijos tendenciją, rodančią didėjančią pasaulietinės literatūros srautą, lyginant su religine spauda. Antra, pasaulietinės paskirties leidinių grupėje tiek XVI, tiek XVII a. vyravusi grožinė literatūra rodytų atitinkamą šios spaudos tipo poreikį. Lotyniškai sukurta ir išspausdinta grožinė kūryba kartu su mokomąja bei moksline literatūra sudarė tą ypatingą lektūros klodą, kurio gyvastis pulsavo mokymo įstaigose: ji ugdė lotynų kalbos žinias, taip reikalingas gilesniam kitų kraštų pažinimui ir deramam, visiems suprantamam savo pasiekimų parodymui. Trečia, religinės spaudos analizė liudija, jog Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje itin aktuali buvo teorinė literatūra - polemikos, Bažnyčios istorijos, teologijos veikalai. Bažnyčios praktikai skirtų veikalų lotyniškai nebuvo spausdinama daug. Visų pirma, apeigynų, giesmyčių, maldaknygių poreikį galėjo tenkinti ir kituose Europos kraštuose paskelbti leidiniai. Be to, liaudžiai skirta lektūra - ypač katekizmai - jau buvo skelbiami šnekašiomis (lietuvių, lenkų, gudų) kalbomis. Ir ketvirta, tipologinė XVI-XVII a. LDK lotyniškų knygų įvairovė vis dėlto aiškiai orientuota tiek į išsilavinusį to meto Lietuvos gyventoją, tiek į išprususį to meto Europos skaitytoją.

tautosakos institutas, Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka. Bibliografijos ir knygotyros centras; sudarė Daiva Narbutienė ir Sigita Narbutas. - Vilnius, 1998. - 345 p.: iliustr. ³ Plačiau apie LDK lotyniškų knygų atrankos kriterijus žr.: Index librorum Latinorum ..., p. 7-10.

⁴ Kai kurie kultūros istorikai pirmuoju grožinės lietuvių literatūros kūriniu laiko Jono Visliciečio 1517 m. Krokovoje išspausdintą poemą *Prūsų karas (Bellum Prutenum)*, apdainuojančią lietuvių kovas su kryžiuočiais; plg.: Zinkevičius, Zigmantas. Lietuvių kalbos istorija. - Vilnius, 1988. - T. 2: Iki pirmųjų raštų, p. 114; Butkuvienė, Anelė. Lietuvos kultūros istorijos metmenys: nuo seniausių laikų iki 20 a. vid.: mokomoji knyga / Kauno technologijos universitetas. Filosofijos katedra. - Kaunas, 2000. - P. 33. Tačiau mūsų įsitikinimu - tai puikus su Lietuva susijęs (lituaninis) reiškinys, o ne Lietuvos knygos istorijos savastis.

⁵ Pvz., Jono Licinijaus Namisloviečio (Ioannes Licinius Namyslovius; Namyslaviciensis) sučiuluotos gyvenimo maksimos 1589 m. Loske išspausdintame leidinyje: *Viesiems naudingi posakiai visiems gyvenimo atvejams - Sententiae ad communem vitae usum omnibus non inutiles, quae praecipue iuventuti scholasticae cum fructu proponi possunt, propter faciliorem perceptionem in Latinis, Polonicis, et Germanicis versus redactae.* / a Ioanne Licinio Namyslaviciensi ... - Losei Lithavorum: In officina typographica illustrissimi principis ac domini, domini Ioannis Kiseac, castellani Vilmensis ... per Faelicem Bolemovium. 1589. - [55] p.: inic., vinj.; 4°.

⁶ Pvz., 1599 m. Vilniaus akademijos epigramų, skirtų Stanislovui Radvilai, rinkinys: *Neceoria, in exequiis illustrissimi principis et magnifici domini d. Stanislai Radvili ducis in Olica et Niesvievz ... / panxit Sodalitas Parthenica in Academia Vilmensi Societatis Iesu.* - Vilnae: [Typis Academicis S.I.], 1599. - [31] p. orn. rémuose: iliustr., vinj.; 4°.

⁷ Oratio in exequiis nobilis et generosi adolescentis Aduacti Kownacki, studiosi Academiae Vilmensis. S.I. / a Jacobo Eucholsco habita Vilnae in aede sacra d. Ioannis, ad studiosam iuventutem III. Kal. Aprilis M. D. XC. IV. - Vilnae: In officina Academiae Soc. Iesu, [1594]. - [16] p. orn. rémuose: inic., vinj.; 4°. - Kn. taip pat: Ludovicus Weiher Valentino Kownacki s.p.d. Lap. A verso. Ad manes demortui Aduacti Kownacki apostrophe, / Thomas Karloviski. Lap. B³ recto-verso. In stemma nobilis adolescentis Aduacti Kownacki, / Bartholomaeus Radziminovicz. Lap. B³ verso. Academiae questus, / Ioannes Milecki. Lap. B¹ recto. Umbra, / Guilhielmus Soteronus Anglus. Lap. B⁴ recto. Eteostichon, / Andreas Rochmanius Niesvievzien. Lap. B⁴ verso.

⁸ Narbutas, Sigita. Lietuvos Renesanso literatūra. - Vilnius, 1997. - P. 40. - (Lietuvių literatūros istorijos sąsiuviniai: 3).

⁹ De Heroibus in Dei ecclesia liber unus, ad serenissimum et invictissimum principem et d[omi]num d. Stephanum I. Dei gratia regem Poloniae ... / scriptus ab Helia Pilgrimovio, sacrae eius m.r. Magni Ducatus Lithuaniae secretario et aulico Lithuano. - Cracoviae: In officina Iacobi Siebeneyerker, 1585. - [107] p.: iliustr., inic.; 4°.

¹⁰ Ioannis Basilidis magni Moscoviae ducis vita, / a Paulo Oderbornio tribus libris conscripta ad Henricum Iulium episcopum Halberstadensem ... - Witebergae: Excudebat haeredes Ioannis Cratonis, 1585. - [348] p.: iliustr., inic., vinj.; 8°.

¹¹ Narbutas, Sigita. Paulius Oderbornas ir jo „Didžiojo Maskvos kunigaikščio Ivano Vasiljevičiaus gyvenimas“ // Oderbornas, Paulius. Didžiojo Maskvos kunigaikščio Ivano Vasiljevičiaus gyvenimas. - Vilnius, 1999. - P. 45.

¹² Ten pat.

¹³ Epistolarum Solomonis Pantheri, libri duo ... - Aldorphii: In officina typographica Nicolai Talaci, 1587. - [127] p.: inic., vinj.; 8°.

¹⁴ Hierosolymitana peregrinatio illustrissimi domini Nicolai Christophori Radzivilii. IV epistolis comprachensa, ex idiomate Polonico in Latinam linguam translata et nunc primum edita, / Thoma Tretero custode Varmieniensi interprete. - Brunsbergae: Apud Georgium Schönfels. 1601. - [12], 304 [308], [10] p.: frontisp., brėž., port., inic., vinj.; 4°.

¹⁵ Index librorum Latinorum ..., p. 207.

¹⁶ Estreicher, Karol. Bibliografia Polska ... - T. 26. p. 88-91.

¹⁷ Ludi literarii in nuptiis serenissimi ac potentissimi principis

Michaelis regis Poloniarum. M. Ducatus Lituaniae, ... magni ducis nec non serenissimae Eleonorae archiducissae Austriae Hungariaeque ac Bohemiae principissae, / ab alma universitate et Academia Vilmensi vario ingenio et spectaculorum generi dati ... - Vilnae: Typis Academicis Societat. Iesu, 1670. - [45] p.: inic., vinj.; 2°.

¹⁸ Ex autoritate ... Mutii Vellii ... has conclusiones juridicas de legatis publice tueri conabitur ... [Kristupas Sokolinskis-Druckis]. - Romae, 1598. - Aprašyta pagal Estreicher, Karol. Bibliografia Polska ... T. 29, p. 2.

¹⁹ Theses medicae de vertigine, / quas sub praesidio, clarissimi experientissimique viri dn. Luberti Esthii, medicinae doctoris botanici, anatomici et physiologicae prof[ess]s. praeceptoris sui officiose collendi, in antiquissima ac celeberrima Heidelbergensium Academia, publicae examinationis proponit Severinus Conradi Martens, Lithuanus ad diem 22. Novemb. loco et hora consuetis. - Heidelbergae: E typographico Ioannis Lancellotti, 1600. - 16, [3] p.: antr. lap. orn. rémuose, inic., vinj.; 4°. - Antr. pradžioje užrašyta D.O.M.A.

²⁰ De incertitudine rerum humanarum, discursus, theologicus, ethicus, historicus, / Georgii Ciegleri ... - Rigae Livonum: Ex officina typographica Nicolai Mollini, 1598. - [198] lap. orn. rémuose: inic., vinj.; 4°.

²¹ Buchholtz, Arend. Geschichte der Buchdruckerkunst in Riga 1588-1888 ... - Riga, 1890. - P. 268.

²² Sub ficto nomine Prosperi Gratiani. Žr.: Hoffmann, Johann Daniel. De typographiis earumque initii et incrementis in Regno Poloniae et Magno Ducatu Lithuaniae cum variis observationibus rem et literariam et typographicam utriusque gentis aliqua ex parte illustrantibus. - Dantisci: Apud Georgium Marcum Knochium, 1740. - P. 33.

²³ Lukšaitė, Ingė. Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje: XVI a. trečias dešimtmetis - XVII a. pirmas dešimtmetis. - Vilnius, 1999. - P. 479.

²⁴ Compendium rhetoricorum Simonis Caulerii Belgae praeceptoris sui / confecit nobilis adolescens Christophorus de Chalcez Chalceci Polonus et digessit in duos illustrium tabularum libellos. - Parisiis: Excudebat Dionisius Langlois, 1605. - [8], 21 p.; 8°. Žr.: Index librorum Latinorum ..., p. 63.

²⁵ Wonegger, Joannes Litavicus. Musicae epitome ex Glareani dodecachoreo. - Basilcae: Hier. Curio, 1559. - Aprašyta pagal Estreicher, Karol. Bibliografia Polska ... - T. 9, p. CCLXXXI ir t. 33, p. 328.

²⁶ Index librorum Latinorum ..., p. 38, 79-80, 112-113.

²⁷ Edictum seren[iss]imi Poloniae regis ad milites, ex quo causae suscepti in magnum Moscoviae ducem belli cognoscitur. Item edictum eiusdem de supplicationibus ob captam Polociam habendis, cum epistola, qua ordines ad comitia conuocantur, et rerum post captam Polociam gestarum narratione. Hae adiecta sunt quaedam de magni Moscoviae ducis genere, quod se nescio qua autoritate ab Augusto Caesare ducere incitat. - Coloniae: Apud Maternum Cholinum, 1580. - [53] p.: inic., vinj.; 4°. - Turinys: Edictum regium Svirensis, ex quo causae suscepti in magnum Moscoviae ducem belli cognoscitur [datum Suii die duodecima Iulii, anno Domini M.D.LXXIX. [=1579 VII 18]]. Lap. A² recto-B³ verso; Edictum regium de supplicationibus ob captam Polociam [datum ex arce nostra Polocensi, die ultima mensis Augusti, anno Domini, M.D.LXXIX. [=1579 VIII 31]]. Lap. C recto-C³ verso; Epistola, qua ordines ad Regni comitia conuocantur [datum Vratislaviae die XXVI. mensis Septembris, anno Domini M.D.LXXIX. [=1579 IX 26]]. Lap. C⁴ verso-D² verso. [Paulius Oderbornas?]. Rerum post captam Polociam contra Moscum gestarum narratio [oratione soluta]. Lap. D³ recto-E⁴ recto. [Maternus Cholinus?]. Lectori s. [datum Coloniae Ubiorum 6. Iduum Martii ipso die Aquinoctii verni, anno a recuperata salute 1580]. Lap. E⁴ verso. [Alexander Gvagnini?]. Magni Moscoviae ducis genealogiae, brevis epitome, ex ipsorum manuscriptis annalibus excerpta [data die 22. Maii, anno a restituta salute 1576]. Lap. F recto-G³ recto.

¹ Мильников, А.С. О книговедческом методе и источниковедении (к постановлению вопроса) // Книга: исследования и материалы. - Москва, 1972. - Сб. 25, p. 18.

² Index librorum Latinorum Lituaniae saeculi septimi decimi = XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas / Lietuvių literatūros ir

- ²⁸ Universalium sacrae regiae majestatis Poloniae et Sveciae etc. ad dissidentes ab Ecclesia catholica Romana et literarum ... archiepiscopi Gnesnensis regni Poloniae primatis etc. ad eosdem, tum ad universales s.r. majestatis deputatorum ab ecclesiis regni et M.D. Lithuan. Evangelicis, Orlae congregatorum, supplicis libelli ac eorundem ad literas ... archiepiscopi responsionis ex originalibus fidelis transcriptio, anno M. DC. XLIV. - [S. l., 1644 ?]. - [28] p.; 4°.
- ²⁹ Index librorum Latinorum ..., p. 266.
- ³⁰ Ten pat, p. 155.
- ³¹ Pz., 1597 m. kovo 7 d. Varšuvos seime pasakyta Livonijos pasiuntinių kalba: Livoniae supplicantis, ad s. regiam maiestatem, illustrissimosque ordines regni Poloniae, et Magni Ducatus Lithuaniae, oratio, / a nunciis nobilitatis Livonicae, generosis et nobilibus, Reinholdo Brakel, Ermessensi capitaneo, s.r.m. camerario, Ottone Doenhoff, haerede in Idwen, Davide Hilchen, s.r.m. per Liunioniam secretario, et notario terrestri Liun. in comitiis Varsavian. anni M.D. XCVII. die vij mensis Martij publice habita. - Rigae: Excudebat Nicolaus Mollinus, 1597. - 27 p.: antr. lap. orn. rémuose, inic., vinj.; 4°.
- ³² A. Volano Lenkijos Karalystės gyventojams skirta kalba, kurioje kviečiama atgailauti bijant karo su turkais: Oratio ad incolas Regni Poloniae, qua imminente metu belli Turcici ad poenitentiam invitantur, / per Andream Volanum scripta, impensis ac diligentia Andrae Rymsza Lithuani ... in lucem sparsa. - Vilnae: Typis Joannis Kartzani Velicensis, 1585. - [8] p.; 4°.
- ³³ Oratio ad illustres Radivillos et Chotkiewiczios, / A.V. - Vilnae: Per Ulricum et Salomonem Sultzeros, 1600. - [11] p.: antr. lap. orn. rémuose, inic., vinj.; 4°. - Aprašyta pagal Lenkijos nac. b-kos mikrofilmą ir BKC katalogą.
- ³⁴ Volanas, Andrius. Rinktiniai raštai / sudarė Marcelinas Ročka ir Ingė Lukšaitė. - Vilnius, 1996. - P. 22.
- ³⁵ Index librorum Latinorum ..., p. 161.
- ³⁶ Ten pat, p. 160.
- ³⁷ Memorabiles aliquot eventus anni 1595, quibus accesserunt epistolae duae ad Sigismundum III cura Clementis VIII pont. max., altera Cham Kazikierey Tartarorum Czarii ... - [Vilnae?], 1596. - Aprašyta pagal M. Pelkos-Polinskio rodyklę // VUB DC 139. - P. 274.
- ³⁸ Index librorum Latinorum ..., p. 206.
- ³⁹ Ročka, Marcelinas. Mykolas Lietuvis. - Vilnius, 1988. - P. 167.
- ⁴⁰ Michalonis Lituani De moribus Tartarorum, Lituorum et Moschorum, fragmina X, multiplici historia referta. Et Iohan. Lascii Poloni De diis Samagitarum, caeterorumq[ue] Sarmatarum et falsorum Cristianorum, item de religione Armeniorum et de initio regiminis Stephani Batorii / nunc primum per I. Iac. Grasserum, c.p. ex manuscripto edita. - Basileae: Apud Conradum Waldkirchium, 1615. - [8], 64 p.: inic., portr., vinj.; 4°.
- ⁴¹ Lasickis, Jonas. Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus / paruošė Juozas Jurginis; [iš lotynų k. išvertė Leonas Valkūnas]. - Vilnius, 1969. - P. 55.
- ⁴² Clades Dantiscanorum, anno Domini MDLXXVII, XVII Aprilis, / a Ioanne Lascio Polono descripta, et emendatius secundo edita: In qua causz belli a serenissimo rege Poloniae Stephano contra Gedanenses suscepti, referuntur. Accessit satyra Ioachimi Bielscii, in quendam maledicum Dantiscanum / [Joachim Bielski]. - Francofurti: Apud Andream Wechelum, 1578. - 48 p.: inic., vinj.; 8°.
- ⁴³ Ivanovič, Marija. XVII amžiaus Lietuvos lenkiškos knygos: tematika ir statistika // Bibliografija: mokslo darbai. - 1999, p. 63.
- ⁴⁴ Enotatio eclipsium lunarium anno Domini 1635 futurarum. - Vilnae: typis Academicis Societatis Iesu, [1634?]. - [8] p.: iliustr.; 4°. Žr.: Index librorum Latinorum ..., p. 92.
- ⁴⁵ Universa meteorologia publice asserta in alma Acad. Vilnen. S.I. ... / a Joanne Poczapowsky equite Lithuano dicata anno 1643. - [Vilnae, 1643]. - 8°. Žr.: Index librorum Latinorum ..., p. 189.
- ⁴⁶ Vilniaus universiteto istorija, 1579-1803 / Vilniaus Darbo Raudonosios Vėliavos ordino valstybinis V. Kapsuko universitetas. - Vilnius, 1976. - P. 130.
- ⁴⁷ Hymnologion ortus et occasus solis Litvanicae, Samogiticae, Russicae acco[m]modatu[m]. - [Vilnae: typis Academicis S.I., 1699?]. - [2] p.; 8°. Egz. Lietuvos nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje. Žr.: Index librorum Latinorum ..., p. 114.
- ⁴⁸ Index librorum Latinorum ..., p. 171. Tai nėra mums įprastas metinis kalendorius, bet moksliskai argumentuotai pagrįstas romėnų kalendoriaus taisyms pagal Grigalių XIII. Pateiktoje lentelėje (T¹verso-T²recto) informuojama apie Velykų šventės 1638-1691 m., nurodant dienas pagal senąjį ir naująjį, reformuotąjį, kalendorių.
- ⁴⁹ Vladimirovas, Levas. Knygos istorija: Senovė. Viduramžiai. Renesansas. XVI-XVII a. - Vilnius, 1979. - P. 202.
- ⁵⁰ Palyginimui verta paminėti, jog apie 35% XVII a. LDK lenkiškos spaudos irgi sudaro religinė literatūra. Žr.: Ivanovič, Marija. XVII amžiaus Lietuvos lenkiškos knygos ..., p. 62; Tuo tarpu lietuvių kalba spausdintų leidinių repertuare religinės knygos vyravo ilgą laiką. Lietuvos nacionalinės bibliografijos duomenimis, 1547-1861 m. lietuvių kalba išleisčių spausdinių apie 64% sudaro religinė literatūra. Žr.: Urbelionienė, Virginija. 1547-1861 m. lietuviškų knygų statistika // Iš bibliografijos aruodų: medžiaga mokslinei praktinei konferencijai „Valstybinės bibliografijos raida ir perspektyvos Tarybų Lietuvoje“ (Vilnius, 1985 m. balandis). - Vilnius, 1985. - P. 120.
- ⁵¹ Pz., Stanislovo Pranciškaus Fasciževskio (Fasciszewski) 1673 m. Vilniaus akademijos spaustuveje išleistos *Išvados iš visos teologijos* - Conclusiones ex universa theologia ... - [Vilnae: Typis Academicis S.I., 1673]. - [19] p.: inic., vinj., iliustr.; 2°. Žr.: Index librorum Latinorum ..., p. 98.
- ⁵² Thesaurus sacratissimae vitae passionis ac pretiosissimi sanguinis D.n. Iesu Christi in augustissimo Missae sacrificio depositus ... / per r.p. Fulgentium Dryjacki Augustinianum erem. collectus. - Vilnae: Typ. Acad. S. Ie., 1682. - [36], 221 [!264+?] p.: frontisp., iliustr., inic., vinj.; 12°.

Summary

Typological Characteristics of Latin Books of the Grand Duchy of Lithuania of the 16th-17th century

Daiva NARBUTIENĖ

Article reviews Latin books of the Grand Duchy of Lithuania of the 16th - 17th century. Based on the acquired data, the author presents a brief statistical analysis of Latin books of the Grand Duchy of Lithuania of that period and reveals their typological characteristics. The structure of Latin books is comprised of the secular (69 %) and religious (31 %) literature. Both secular and religious literature is peculiar of the subject and typological syncretism of books and variety of literary genres and types.

Typological characteristics of Latin books of the 16th-17th century reflect general tendencies of the world book production, showing an increasing flow of literature of secular nature. Fiction predominated in the secular literature (about 41,5 %). Printed creative works of fiction in the Latin language together with the educational and scientific literature comprised a special layer of readings the vitality of which was pulsating in the educational institutions: it promoted knowledge of the

Latin language necessary for the deeper understanding of other countries and appropriate for demonstration of one's own achievements. Major part of publications of religious nature comprised theoretical literature: theological works, writings of polemic character, history of Church, hagiographical writings, sermons. Not many works related to Church practices were printed in the Latin language in the Grand Duchy of Lithuania. First of all, the need for books of rituals and songs, prayer - books could be satisfied by acquiring publications issued in other European countries. Besides, readings for general public - especially catechisms - were already published in the spoken (Lithuanian, Polish, Byelorussian) languages. Typological variety of Latin books of the 16th - 17th century in the Grand Duchy of Lithuania shows that these books are undoubtedly oriented both towards the educated Lithuanian citizen, both to the intelligent European reader of that period.